

NAŠI PEJORATIVI ROMANSKOGA PODRIJETLA I

(NEKI REFLEKSI OD CAPRA U NAŠIM DIJALEKTIMA)

ŽARKO MULJAČIĆ

U testamentu dubrovačkog krojača Rača¹ iz god. 1363. nalazimo dvaput oblik *chebre* u značenju »koze«: »Anchora digo a vuy che aço IIII *chebre* a Stoycin de Macos. Io li aço dar ypp. III per debito. Vendi lu bou e le *chebre* et da li dinerj ala uxor mia Vidna. Se paga li debiti.«

Kad sam 1955. god. pročitao u Državnom arhivu u Dubrovniku taj tekst, pomislio sam na etimološki neobjašnjen izraz *kèbara*, o kome ARj. 4, str. 930, daje podatke za Dubrovnik i poblize neodređen dio Hercegovine: »*Kèbara* f. kao psovka (i u šali) starome ženskom čeljadetu. — U naše vrijeme u Dubrovniku »Stara *kebarol*« P. Budmani. — I u narodnoj zagoneci: Zaždih babu *kebaru*, sva izgorje živa, a žile ne mogoše. Odgonetljaj: lazina. Nar. zag. Nov. 112.«²

Istina, pet stotina godina praznine nije malo, sve i da se radi o afektivnom izrazu i sve da ARj. tek od 6. sv. dalje iskorišćuje neke važne tekstove i zbirke riječi. Nažalost, ni dobri poznavaoi dubrovačkih komedija i drugih »nižih« žanrova, ni arhivski radnici koji su proučavali velik broj zapisnika parnica — gdje, kako je poznato, nailazimo i na mnogo krupnije izraze — nisu mi mogli pomoći, a jednako tako bio je bez rezultata moj rad u tom smislu.³ Ali, teoretski je bilo moguće i da se radi o riječi koja je u Dubrovniku kroz kratko vrijeme izgubila svoju afektivnu vrijednost i bila zamijenjena novim sinonimima i kvazisinonimima hrvatskosrpskog ili stranog podrijetla, ali koja je prije toga, možda već u XV stoljeću, u vrijeme kad još nema ni pjesničkih ni arhivskih tekstova na našem jeziku, prodrla u okolicu

¹ Državni arhiv u Dubrovniku (DAD) serija *Testamenta de Notaria*, sv. 5, f. 177, Testamentum Raç sartoris.

² S. Novaković, *Narodne zagonetke*, Beograd—Pančevo 1877, str. 111—112, piše da je zagonetka iz zbirke Vuka Vrčevića (dakle, iz Hercegovine, op. Ž. M.) i daje, po Vrčeviću, ovo objašnjenje: »Kad ko posiječe šumu u gori, pa je zaždi, te pošlje po onoj garevini pošje žito pošto je prekopa.«

³ Pregledao sam sve tiskane dubrovačke komedije od Držića do god. 1806. bez rezultata. M. Pantić koji je proučavao mnoge neobjavljene rukopise i zapisnike procesa, nije naišao na tu riječ.

i hercegovačko zaleđe. Prve sondaže na terenu dale su mi pobudu da rad impostiram u tom smjeru i da metodama lingvističke geografije pokušam riješiti cio ovaj problem. Ispostavilo se, kako će se vidjeti, da je *kěbara* s kraja XIX st. u Dubrovniku »Rückwanderer«.

Riječ *kipra* kod V. Došena, pisca iz XVIII st., rodnom iz Tribnja pod Velebitom, (ARj. 4, str. 3: »psovka za staru ženu« »nepoznata postanja«), postoji još kao arhaizam u autorovu rodnom mjestu. Vjerojatno je bila poznata i u dijelu Slavonije, u Duboviku kod Sl. Broda i okolici (gdje je autor, izuzevši godine provedene na studiju u Zagrebu i Gracu i tri godine nastavničke službe u Sl. Požegi, proveo gotovo sav život), jer je didaktično djelo *Aždaja sedmoglava* (Zagreb, 1768) namijenjeno slavonskom puku i napisano u govoru onoga kraja. Tu sam riječ doveo u vezu sa zadarsko-romanskim refleksom od CAPRA i različit razvoj u našem jeziku protumačio ranijim datumom posudbe u sjevernoj Dalmaciji, gdje je prije došlo do slavensko-romanske simbioze.⁴

Ako je već iz tih prethodnih radova bilo jasno da su postojala barem dva centra iradijacije te tuđice, onda je, s obzirom na poznati tok štokavskih migracija istočnohercegovačkog tipa i na prve rezultate s terena oko Knina, bilo potrebno da u toj zoni mreža punktova bude gušća, jer je bilo vjerojatno da će se baš tu naići na najinteresantnije slučajeve morfosemantičkih kontaminacija.⁵

U toku rada pokazalo se da je problem kompleksniji nego što sam se nadao. Jer, širenje tuđice koja je kod nas poprimila afektivno značenje, a ničim nije motivirana, nije moglo proći bez sudara. S obzirom na prirodu lingvističkog znaka ti su sukobi dvovrsni i manifestiraju se kao kolizija sinonima (na onomasiološkom) i kolizija homonima i kvazihomonima (paronima), zatim raznih nijansa značenja iste riječi itd. (na semasiološkom planu). Došlo je, stoga, i do pseudosemantičkih motivacija u vezi s »pučkom etimologijom«, koja je nalazila asocijacije, netačne ali sa stanovišta »sinkrone etimologije« itekako važne, ali i do obrnutih pojava, kad je tuđica, mijenjajući se po obliku, po smislu, ili po obojemu, i sama djelovala na oba elementa zatečenih autohtonih riječi (imenica, glagola, pridjeva) istoga morfo-

⁴ Ž. Muljačić, »Naše dalmatskomletačke posuđenice«, *Jezik* 8 (1960) 5, str. 134—135, 149; značenje *kipra* »cane levriere«, »hrt«, koje ima Tanclinger u reizdatom rječniku, ne čini nam se prvotno; isp. T. Matić, »Prva redakcija Tanclingerova rječnika«, *Rad JAZU* 293, str. 274.

⁵ Isp. P. Guiraud, »Les champs morphosémantiques«, *BSLP* 52 (1956) str. 285—288; i S. Ullmann, »Orientations nouvelles en sémantique«, *Journal de Psychologie normale et pathologique*, 55 (1958), 3, str. 348; Id., *The Principles of Semantics* (skraćeno *Principles*), Glasgow—Oxford 1957,³ str. 313. Isp. ib., str. 306, o terminu »pseudo-semantic development« kako J. Orr naziva »changes of meaning which are due, not to spontaneous evolution, but to associative interference«.

semantičkog polja.⁶ Stoga kod studija razvoja značenja ovih posuđenica primarni smisao »koza« (i ono što se od njega može izvesti) malo može sâm pomoći.⁷

⁶ Teoretski o ovoj problematici v. u J. Orr, »L'Étymologie populaire«, *RLiR* 18 (1954), 71—72 str. 129—142 i S. Ullmann, »Sémiotique et étymologie«, *Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises* 11 (1959), str. 323 i d.

⁷ Isp. *koza*, *ARj.* 5, 413—14, c): »U Dañmaciji se reče kao psovka čeljadetu, osobito kad što dobro ne umije da uradi, ili kad je nemirno. »Što činiš tu, kozo jedna!« i u Dubrovniku (P. Budmani); *kozürna*, *ib.* 423, augm. (u Lici) »i u Dubrovniku (gdje se upotrebljava kao psovka za čeljade)«. Zanimljivo je, da u tal. knjiž. jeziku *capra* nema svih ovih značenja. N. Tommaseo-B. Bellini, *Dizionario della lingua italiana*, p. 1222, No 15 ima samo *capra*, detto a donna per ingiuria. U. Nanni, *Enciclopedia delle ingiurie, degli insulti, delle contumelie e delle insolenze*, Milano 1953, uopće je ne spominje. Noviji pisci ponekad je upotrebljavaju npr. U. Betti, »Un albergo sul porto«, *Il Dramma* 19, (1943) 406—407, str. 18: »Una *capra selvatica*, ecco quello che sei!« U mletačkom: G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856,² str. 154, »*cavra* (o *càvara*) . . detto a uomo per agg. timido, pauroso, vile, v. *crava*«, a tu »voce corrotta da *capra* . . vile, vigliacco, vigliaccone, poltrone e sim.«; E. Rosamani, *Vocabolario giuliano*, Bologna 1959, str. 197, *cavra*, »figur. figura, figuraccia« . . »quela *cavra* de omo . . A sentir tratar cusi, son restà come una *cavra* senza saver cosa dir.« Isp. razne varijante po formi i značenju *ibid.*, str. 194 i 195: »fig. maligno (disposto per natura a interpretar male ogni parola o fatto altrui, a far dispetto o danno)«, str. 197, 201 i 213. U furlanskom *ciàvre* u figurativnom smislu znači »malodušan«, v. *Il nuovo Pirrona, vocabolario friulano*, 1935, Udine, str. 411.

W. v. Wartburg, *FEW* II, Tübingen 1949, str. 298 i d., ima velik broj refleksa od CAPRA u prenesenom smislu: *keb* »vieille vache engraisée pour la boucherie«. *Id.*, I, 1948, s. v. *bik* (germ) »Ziege«, 359, II Übertragen. 2. Auf andere tiere, wobei bald der karezzative, bald der depretiative stimmungsgelalt des fr. *bique* dominiert. Besonders spielt wohl die magerheit der ziege eine grosse rolle . . *bique* »mauvais cheval, vieux cheval« . . , »vache maigre« . . »mauvais âne« . . 3. Auf personen, wieder teils als ausdruck der verachtung, teils als kosewort: Paris *bique* »vielle femme désagréable«, Dém. *bique* »terme de mépris pour une femme méchante«; bess. *bique* »vieille femme maigre«; mang. »femme vivant en concubinage ou que l'on sait la maîtresse attitrée de qn, terme de mépris à l'égard des femmes«. K. Ringenson, »Les noms de la chèvre en français«, *Studia neophilologica* 29 (1957), 1, »Une extension de sens un peu divergente est celle qui, en faisant ressortir une caractéristique saillante d'une bête, le reporte, avec le nom, sur une autre. Ce doit être la maigreur de la chèvre, son apparence décharnée ainsi que son caractère reconnu de »bête du pauvre«, qui fait appliquer le nom *bique* à un pauvre cheval, maigre et usé. Peut-être aussi que le sens injurieux de *bique* »vieille femme (laide, acariâtre)« y prend naissance, tout en s'aggravant pour devenir un terme assez grossier« (str. 17). A. Martinet, *La Description phonologique avec application au parler franco-provençal d'Hauteville (Savoie)*, Genève-Paris 1956, str. 57, ističe da u selu Hauteville postoji »mot normal« *thévera* »koza«, dok je *käbbrä* »terme expressif«. Iako autor ne ulazi u dijakroniju, očito je da je drugi izraz posuđen iz nekoga provansalskog govora.

Zadržao sam se namjerno na franc. leksičkom blagu, jer je situacija skoro analoga: opozicija autohtona riječ: posuđenica koja se manifestira tako da tuđica preuzima velik broj figurativnih smislova.

C. de Figueiredo *Dicionário da língua portuguesa*, Lisboa 1949, I, str. 467; s. v. *cabra* . . pop. mulher dissoluta. Fig. mulher de mau gênio ou que berra muito . . Prov. alentejano: rapariga, irrequieta, turbulenta, estouvada«. J. Coro-

Mnogo je važnije, kako je anketa pokazala, da su na terenu, na kome se govore (ili su se govorili) razni refleksi od CAPRA, bili prisutni mnogi leksemi s kojima su se naši refleksi sreli bilo da su ih zatekli bilo da su ti leksemi, u svom širenju, izvršili bočni pritisak na rubove aree (ako su dijalektalni) ili na široke zone (ako su književni). Mislim na ove lekseme:

1. EQ(U)IFĚRA" > kèvara »magarica« (»ženka od magarca« i, u prenesenom smislu, »žena koja može puno raditi«). U istoj zoni obično postoji glagol *kèvati* = »raditi kao konj, dirindžiti«.

2. *kìbla* »široka kanta«, »debela, lijena žena« (često postoji i m. r. *kìbleša*). Riječ je po obliku skoro identična s novim germanizmom *kìbla* »sud za nuždu u zatvoru«, te je s njom u novije doba jezična svijest i u ovom kraju (sjeverna Dalmacija) povezuje; etimološki u to na svoj način srodne riječi, jer je mlet. *chibla* (usp. E. Rosamani, o. c., 205), od koga potječe *kìbla*, također od *Kübel*.

3. *kèva* »majka«.⁹ Ovaj beogradski izraz, kako se čini jevrejskog podrijetla, (m. r. *kevac*) ušao je u žargon i prodire i u književni jezik istočnog tipa.

minas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, I, str. 560, s. v. *cabra* ima: *cabra saltante* »fuego fatuo«... se explica por la creencia popular de que las cabras están poseídas del demonio... motivada por el carácter caprichoso de la cabra.«

U rumunjskom, apelativ *capră* daje se kao nadimak bradatim ljudima, isp. S. Pașca, »Nume de persoane și nume de animale în țara Oltului«, *Studii și cercetări* 26 (1936) str. 198 id. Uzrečica (*babă*) *carabă*, ib. 199, »babă gârbovita de bătrânețe«, poznata regionalno u Olteniji, nema veze s *kebarom* (*carăba* <srp. *karaba* »sviraljka od trske«, isp. *Dictionarul limbii române moderne*, București 1958. str. 115).

Za njemački isp. M. Hoffmann Block, *Wörterbuch der deutschen Sprache*, Leipzig 1944, s. v. *Ziege, alte Ziege* »verächtlich für grösseres Mädchen oder Frau«.

⁸ Na ovu sam etimologiju došao čitajući P. Aebischer, »Le zebro »âne sauvage« de la Péninsule Ibérique et Brunetto Latini«, *Boletim de Filologia* 16 (1958—1957), str. 167 i d., koji španj. *cebro* tako tumači. Iako u Dalmaciji nisu u Srednjem vijeku živjeli divlji magarci, mogla je postojati riječ za oznaku divljih magaraca odnosno konja. Isp. za rimsko doba PW 19, 2, s. v. *Pferd* i VI, 627 s. v. *Esel*. R. Marić, »Studije iz istorije jezika i starine. III Jedna stara opštebalkanska reč: *magare*«, *Glas SAN* 203, Odelj. društ. nauk N. S. I., 1951, 98—101, ne poznava naš naziv, iako spominje mnoge sinonime riječi *magarac*. Nisam mogao doći do djela U. Rosa, *Étimologie asinine*, Torino 1879.

⁹ D. Glumac, »Poreklo reči *keva* u smislu *majka* ili *žensko*«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice Srpske* 2 (1959), str. 141—144, izvodi beogradsku riječ *keva* u gornjem značenju vrlo uvjerljivo od jevrejske *neqevā*. Posuđivanje je izvršeno na nekada dvojezičnom Dorčolu. Međutim, time se rješava samo jedan veoma mali broj *keva*, jer one podalje od Beograda ne mogu se tako tumačiti zbog cjelokupne geolingvističke situacije. Svega jedan izvjesilac piše mi da u Srbiji postoji i *kèvara* »majka koja je ostarjela«, pa da odrasla djeca kažu mjesto »moja stara« »moja *kèvara*« a misle na majku. Ostali znaju samo za *kèva*, tako i *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika Matice Hrvatske i Srpske* (rkp.), s. v. V. tu i *kevica*.

4. (u)kēbati »(u)vrebati«.

5. kēba-nožić ARj. 4,930.^{9a}

6. kebar, gen. kebra »gundevalj«, ARj. 4,930.

7. (stara) karubera, isp. i kāruba, ARj. 4,873.

Ta izvedenica, uz koju postoji i primitivum, važna je i zbog toga što se od kebera može sekundarno, desufiksacijom, razviti i keba.

8. Na isti su način važne i sve domaće riječi sa sufiksom -ara. Od kebara sekundarno se mogu razviti, po uzoru na kēsa, ARj. 4,939, :kesara¹⁰ itd. i desufiksirani oblici kēba, kēba i sl.

9. kēvati, iskevati (od tuđice kefati u govorima koji ne poznaju fonema f) »(iš)četkati«.

10. No 3. kēra ARj. 4,936. Mišljenja sam da je taj romanizam zapadno-rumunjskog porijekla (m. r. kēr) zbog sličnosti oblika djelovao ponegdje na terenu oko Dubrovnika i u Dubrovniku na značenje riječi 2. kēra f. »kučka«, ARj. 4,936 koju urednik toga sveska Budmani a kasnije i Skok dovode u vezu s CANIS, odnosno s njegovim istorum. refleksom cāre,¹¹ iako je ona po našem mišljenju potekla od CAPRA.

Osim toga, nije isključeno da je zbog puke glasovne sličnosti djelovao na semantički razvoj naše riječi i refleks arapskog pridjeva kebāre »velika«,¹² (u krajevima islamske kulture) a možda i još koji leksemi.¹³

Bilo bi korisno odrediti aree leksema koji su se križali s refleksima od CAPRA, ali to je prelazilo moje mogućnosti. Kako sam bio

^{9a} Ne slažem se s etimologiziranjem jednoga izvjesiloca koji misli, da je kebara augm. od kēba »Ti me stalno tražiš kod kebu iza pojasa!« U figuri je keba iza pojasa« lice koje sve radi, i za sve služi (kao i stari nož za svašta)«, jer je area te riječi uglavnom Slavonija, Srijem i Vojvodina.

Riječ kēba »nožić« u najnovije doba sporadično prodire u areu našeg leksema, u konkurenciji s postojećim riječima: kujica, škljoca itd.

¹⁰ ARj. je ne pozna. Govori se u Vrbniku kod Knina, v. p. 27.

¹¹ Diskusiju o tome v. niže u vezi s p. 123 (Dubrovnik).

¹² A. Škaljić, *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine II*, Sarajevo 1957. bilježi turcizme: kebār, -a m. (ar.) »veliki grijesi, teški grijesi«... sing. kebāre (ar.) »velika« (str. 448) i kibar, -a (i sl.) adj. (ar.) »ponosit, dostojanstven, elegantan«. Iako mu je sigurno poznata rasprostranjena riječ kebara, uopće je ne spominje, te je tako i mogućnost turskoga porijekla toga leksema eliminirana.

¹³ O dubr. škembo koji možda stoji u vezi s konavoskim oblicima (p. 126—127) v. H. Barić, *Lingvističke studije*, Sarajevo 1954, str. 93 i d. R. S. Conway-J. Whatmough, *The Prae-Italic Dialects of Italy*, Cambridge Mass., 1933—1934, na str. 202 donosi glosu iz Columelle CEUA »vacca humilis staturae« koja se govorila u starom vijeku u blizini mjesta gdje se danas dižu Mleci. Nije isključeno da je neka nepoznata ilirska riječ u vezi s današnjim značenjima refleksa od CAPRA. Štap kēva (baba koja ga ima je kevara?), isp. Benešić s. v. keva za Krešvo i Kupres te kēna u Poljicima možda ima veze s kibra (p. 131). V. i p. 19 (Knin). Postoji i gl. kevati se (*Rječnik Matica* kod Čopića). Isp. i kām̄ba, SDZb IX.

upućen uglavnom na dobivanje podataka putem korespondencije ili ispitivanjem domorodaca (zadarskih studenata, đaka u raznim školama po Dalmaciji i starijih osoba gdje mi je bilo moguće), jer zbog velikih troškova nisam mogao — radi jednoga samog leksema — da se odvažim na terenski rad, to su rezultati moje ankete unekoliko manjkavi: 1. Mnoge osobe s kojima sam se dopisivao nisu vične bilježenju akcenta; 2. Ima krajeva iz kojih nisam mogao dobiti nikakvih (pa ni negativnih) podataka. Nadam se, ipak, da od prvoga neće biti velike štete, jer je moj rad usmjeren semaziološki, a što se tiče drugoga nedostatka — pomanjkanja informatora iz zona, koje ne gravitiraju prema Zadru, odnosno mjestima boravka mojih korespondenata, — veoma je vjerojatno — kako me uvjeravaju najbolji poznavaoци naših dijalekata¹⁴ Slavonije, sjeverne i sjeveroistočne Bosne, NR Srbije s AO Kosmetom i AP Vojvodinom i Stare Crne Gore — da u naše doba tamo nema refleksa od CAPRA.

Istraživanja koja će se provoditi u vezi s izradom Dijalektološkog atlasa hrvatskosrpskog jezika i atlasa dijalekata južnoslavenskih jezika i jezika narodnih manjina u FNRJ olakšat će poslove te vrste, kakvih dosada ima vrlo malo.¹⁵

Moj se rad dijeli na dva dijela: I Građa; II Analiza građe. Anketa je izvedena na terenu omeđenom *grosso modo* linijom Crikvenica-Banjaluca-Doboj-Foča-Bar. Osim toga, dobiveni su poblize neodređeni podaci iz Hercegovine i Bosne (3 osobe) i Posavine i izolirani podaci za Zagreb. Postojeća dijalektološka literatura navodi se u bilješkama. S obzirom da su donedavna dijalektolozi uglavnom studirali fonetiku i morfologiju, nepostojanje naših refleksa u tim radovima treba uzeti gotovo uvijek *cum grano salis*. U notama se donose i toponimi, odnosno antroponimi, s datumom kad su zabilježeni, ukoliko nam mogu pružiti kakav oslonac u našem radu. Naravno da u tretiranju takve građe moramo biti veoma oprezni zbog njene posebne prirode (prezimeni mogu biti i nemotivirana ili je motivacija brzo zaboravljena; obitelji se sele itd.) i jer su potvrde hapax.

¹⁴ Postojeća dijalektološka literatura (v. niže), pa ni najveći naši rječnici, nisu mi mnogo pomogli: *ARJ*, npr. ne koristi mnoga djela. Zahvaljujem P. Iviću koji mi je ishodio uvid u građu s. v. *kebara* u *Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SAN* (skraćeno *Rečnik SAN*). U rukopisnom *Rječniku J. Benešića* i dosad sabranoj građi za *Rječnik Maticā* ima podataka o nekim, po obliku sličnim riječima, ali *kebara*, *kevara* i *kipra* nisu zapisane. M. Pavlović, P. Ivić, I. Popović, S. Georgijević i R. Flora uvjeravaju me, da nisu naišli na naš leksem, iako ga nisu izričito tražili. Nema ga ni G. Elezović, „Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta I-II“, *SDZb* 4—5, (1932—1935).

¹⁵ Isp. P. Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad 1956, str. 43—44. P. Skok je u brojnim radovima studirao s gledišta geolingvistike romanizme u našim govorima, isp. *Ljetopis JAZU* 54, (1949), str. 202, br. 203, str. 213, br. 442 i dr.

Kako se čini, refleksi od CAPRA u smislu koji nas zanima ne postoje u Istri s Rijekom,¹⁶ Gorskom Kotaru,¹⁷ NR Sloveniji¹⁸ i kajkavskoj grupi dijalekata (za Zagreb v. niže). Današnji čakavski pojas (na kome je leksem nepoznat,^{18a} izuzetke v. niže), isto kao i zone izvan istražene elipse, zanimljivi su samo sekundarno, tj. kad su centri iradijacije drugih, sličnih leksema, koji su se sukobili s našim.

U toku rada ustanovio sam da se riječ *kèbara* i slične riječi, u primarnom i sekundarnom srodstvu s raznim refleksima od CAPRA, upotrebljavaju za označavanje dvanaest neprijatnih vrsta žena, dok se u trinaestom značenju upotrebljavaju za neke životinje ili za meso od njih. Da ne bi rad ispao preobiman, donosio sam samo izuzetno definicije kako su ih sastavili ispitanici. Češće sam, mjesto njih, bilježio značenje brojkama 1—13 u zagradi koje znače:

1. stara žena: 1a: apsolutno stara žena (baba)
1b: relativno stara ženska osoba (npr. djevojčica od 12 godina prerasla za neku igru koja zanima djevojčice od 5 godina)
1c: stara i glupa žena
2. ružna žena
3. neuredna žena (osobito u oblačenju)
4. prljava žena
5. lijena, troma, nespretna žena
6. golema žena: 6a: visoka a debela i nezgrapna
6b: visoka a mršava i nezgrapna, neskladno građena
7. debela malena nezgrapno građena žena
8. starija djevojka, usidjelica
9. žena koja ima vanbračnu djecu, bludnica ili sl.
10. zla, lajava i brbljava žena
11. samoživa, sebična, arogantna žena
12. podla, prepredena žena
13. životinja (obično stara, bolesna, dosadna, slabo razvijena).
Iznimno: sušena ovčetina ili sl.

¹⁶ Nema je J. Ribarić, »Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri«, *SDZb.* 9 (1940), (selo Vodice). Ne poznaju je ni dobri poznavaoči istarskih dijalekata I. Popović i T. Peruško. Moj asistent M. Festini nije je čuo na Rijeci.

¹⁷ Ne pozna je R. Strohal, »Neke dijalekatske osobine iz trgovišta Mrkoplja«, *Nastavni vjesnik* 14 (1906), str. 665—673; Id., »Osobine današnjega delničkoga narječja«, *Rad JAZU* 153 (1903), str. 115—208.

¹⁸ Riječi koje ima M. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar* I, Ljubljana 1894, str. 393, kao *kèba*.. etwas abgestutzttes.. kokoš brez repa.. die Zwergin, *kèbast* gestutzt... zwergartig itd., *kebrast* getrunken teško da imaju neke veze s našim leksemom. *Kibla* mu je »posoda za mast ali maslo iz nemškoga« (str. 396).

^{18a} U ovom se slažu M. Hraste, J. Hamm, asistenti R. Vidović i V. Cestarić i brojni studenti čakavci.

Kebara (i sl.) može, prema zonama (a ponekad i u istom mjestu) imati jedno ili više srodnih »glavnih« značenja. Tome se ne moramo čuditi, jer spada u kategoriju afektivno obojenih lingvističkih znakova kojih je značenje veoma fluidno. Njeno strano podrijetlo svakako je toj diferencijaciji dosta pridonijelo.

Napomena: Za neke punktove donose se i nazivi drugoga podrijetla do kojih sam mogao doći a služe za oznaku neke od 12 negativnih vrsta žena, uporedo s refleksima od CAPRA, ili, češće, kad su oni nepoznati. Takvi su podaci, naravno, nepotpuni, a mogu nam ponekad protumačiti zašto je naš leksem danas u nekim zonama nepoznat. Tek detaljna historijska analiza, za koju danas nije vrijeme, mogla bi nam pokazati, gdje su ti leksemi zaustavili širenje našega, odnosno gdje je naš leksem izgubio teren zbog njihove ekspanzije.

Zahvaljujem se svima koji su mi pomogli u anketi, a osobito M. Ajanoviću, A. Nametku, A. Pecu i M. Prusina (za Hercegovinu), G. Brajkoviću, M. Dostinić, N. Lukoviću, T. Čekrdekoviću (za Boku kotorsku i Crnogorsko primorje), F. Efendiću, T. Čubeliću i M. Juriću (za Bosnu), K. Jurišiću (za Makarsko primorje, Neretvu i Duvno), K. Kosoru (za Sinj), R. Vidoviću (za otoke), R. Paunoviću i J. Vukoviću (za Crnu Goru), P. Tekavčiću (za Zagreb). M. Žmikić, V. Uraniji, B. Knežević, B. Šimundiću, J. Pivcu i dr. (za sjevernu i srednju Dalmaciju), D. Raičević (za Foču); na poseban pak način Z. Jakšiću za mnogobrojne podatke iz široke okolice Knina i Drniša.

I

Podatak asistenta P. Tekavčića za Zagreb: *kipra* »zmijska« (10-12) nije od drugih ispitanika potvrđen.^{18b} V. *kèvica* p. 185.

1. Crikvenica: *kèba* »nedolična žena bez obzira na dob«
2. Senj: nema¹⁹
3. Rab: nema

4. Podum (kod Otočca): *kèbra* (13 »kukac«), »podrugljiv naziv za fizički zakržljale, slabo razvijene osobe obaju spolova«

^{18b} Zanimljivo je da je G. Mihaljević, koji je 1803. izdao u Budimu Došenovo djelo prevevši ga na »slavenosrpski«, uglavnom tako i shvatio neobičnu riječ *kipra*, koju Došen ima 7 puta (na str. 125b, 126a, 129a, 131a dvaput, 157b i 235b): Mući, *zmijsko* (G. Mihaljević, 124), Mući, *hrdo* (ib.); Tako stara kuca (= kućka, op. Ž. M.) riga (!), kad ju sluša njena *druga* (127); Ovdje *zmijska* mrak razgoni (129); Na lov što bi *zmijske* stigle (129); Bit će *zmijska*, bit će kućka (156); A to tvoje mlado štene, Na prsima *zmijske* žene (233) u smislu »opaka žena« (= zmijska). V. i K. Draganić, »O pravopisu i jeziku V. Došena«, *Zbornik u slavu V. Jagića*, Berlin 1908, str. 325 i d.; D. Bogdanović, »Kako je Georgij Mihaljević *Aždaju sedmoglavu* V. Došena s dalmatinskoga jezika *prečistio* na jezik *slavenosrpskijski*«, *NVj.* XLI, (1932-1933), str. 223 i d.

¹⁹ P. Tljan, »Nadimci (Senj)«, *ZNŽO* 30/2 (1936), str. 237 i d., ima nadimak *Kebrić* (da li od zoonima »hrušt« ili od našega leksema?)

5. Gospić: nema
6. Mandalina (kod Karlobaga): nema
7. Tribanj: *kipra* (1). U upotrebi samo kod staraca²⁰
8. Seline (i prema Karlobagu): *kebara* (13) »ženka od tovara«
9. Seline (i prema Obrovcu): *kevara* (13), isto
10. Taborište (Banija): *kebara* (1a, 3) »stara otrcana žena«²¹
11. Gračac: nema
12. Zrmanja: *kèbara* (1a, 3), *kèvara* (rjeđe) (2, 3). Nadimak *Ke-bre-Marčetići*.²² Postoji i *kevetina* »ženetina«, *iskevati* »izgrditi«, *kèvati* »raditi kao konj«
13. Obrovac: *kèbara* (3), *kevara* »jaka žena koja može mnogo raditi«, *kèvati* »raditi kao magare«. Nadimak *Keberle*
Postoji i: *kibla* »sanduk s kantom za nuždu«, *kiblača* »debela žena«
14. Obrovačka krajina: *kevara* (3, 4, ali i 1b)
15. Mokro Polje: *kebara* »zapuštena, debela žena«. N. B. *klipara* »velika djevojčica, koja se igra kao dijete«
16. Oton: *kebara*. Samo dva ispitanika znaju (3), jedan je čuo, da domaćice tako zovu »neke životinje, koje im dosade«, ali i da se tako žene psuju, kad se svađaju. Trojica imaju *kibleša* (5), a jedan *skibla* (6)
17. Kovačić: *kebara/kevara* (7, 5). Ispitanik čuo dvije žene »koje se psuju, a mršava reče debeloj da je *kevara*«. [Nuzgred spominjem oblik *skaurta* »žena, koja puno jede i ne mari, kako će se obući«]²³
18. Golubić: nema. N. B. žene viču jedna drugoj u svađi *skiblo!*
19. Knin: *kebara* (3) dva ispitanika, *kèvara/kèbara* (1a, 2, 6) (1a, 6, 3) po jedan ispitanik, (13) *kebara*; *kèbra* (1a; 13, npr. stare kokoši). *Kèvati se* »naganjati loptu posebnim štapom *kèvom* u rupicu« (slično hockeyu). *Kibletina* (5). Dva ispitanika nisu nikad čula riječ *kebara/kevara*; jedan misli da znači »zatvor« (»Stavit ću te u *kebaru*«). Postoji *ukèbati* »uloviti«
20. Knin-polje: nema. *Kibla* (3)
21. Strmica: nema. *Skiblara* (3, 6—7)
22. Otrić: *kebara* (3)

²⁰ V. Došen ima u ak. pl. oblik *kebre*. Smisao stihova: »Za hranu mu biva teže (Neg' psom koji *kebre* preže« (191a) nije jasan. G. Mihaljević (v. bilj. 18b) »prevodi«: »./Neg psom, koji *lisce* traže (189)«.

²¹ V. za Baniju još R. Strohal, »Karlovački kotar od XV do XIX v.«, *ZNŽO* 30/2 (1936), str. 123 »porodično ime *Keburic* iz Trga 1587 god.; Id., »Tuđi elementi u karlovačkom dijalektu«, *NVj.* 16, (1908), str. 183 i d. (nema refleksa od CAPRA).

²² Usp. R. M. Grujić, »Plemenski rječnik ličko-krbavske županije«, *ZNŽO* 21/2 (1917), str. 352. *Ib.*, TN od izumrlog plemena *Kevrić* (Divoselo), str. 346, nadimci *Kebići-Vukobratovići* (Ploča) i *Kivurići-Traživuci* (D. Lapac), str. 352. Za Liku v. B. Lastavica, »Korenički govor«, *NVj.* 14, (1906), str. 752 i d. (ne poznaje).

²³ K. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris 1930, str. 69. arum. *șcurt* »personne trapue« (alb. *shkurtë*, rum. *scurt*) čemu dodaj E. Rosamani, o. c. (7), str. 982, *scorto* »cortc« (Col còl scòrto).

23. Tepljuh: nema. *Kibla* (5, 7, 4)
24. Uzdolje: nema
25. Očestovo: *kebara* »majke karaju svoje ostarjele kćeri, koje su se, iako meudate, razvile u debele žene i ne poštuju roditelje. K. mogu biti i žene s vanbračnom djecom«
26. Ljubač (kod Knina): *kebara* (3, 5; 5 i *kiblara*) »traljava, lijena i bezvrijedna ženetina«
27. Vrbnik: *kebara*. Osam ispitanika ne slažu se u svemu. M. Vukadin, profesor gimnazije u Kninu, rodom iz V.: »stara žena vještičavog izgleda, negativnih društvenih osobina, separirana, arogantna, gruba i samoživa. Neki put označava zapuštenu i lijenu te sebičnu ženu«. Pozna i *lebara* »stara žena« (ironično, ali ne i sarkastično). Obje riječi vrlo rijetke. *Lebara* je fizički zapuštena, ali nije prepredena, bahata i gruba. Izvjestilac (rođ. 1913 god.) sjeća se jedne stare »nabrajalice pri dječjoj igri«, gdje se ženska djeca oklinju: »Tko odao našu tajnu, bilo mu . . . , pojeo g . . . i pačije, i mačije, i moj' babe *lebare!*« — Drugi izvjestioci znaju značenja (4, 7), (7), (5) i (3). Jedna ispitanica pozna samo oblik *kèvara* (za koji veli da ga je čula svuda okolo Knina, u značenju »magarica«, i »služavka« (»Neću ja biti tvoja *kevara!* tj. tražiti majstore; »ja sam njiova *kevara!*« reći će kućna pomoćnica koja mnogo radi)
- Postoji i *gliba(ra)* (3) i *kiblara* (5)
28. Biskupija: *kebara* »traljava žena«. Postoji i *kibla* (3, 7) i *kiblara* (7, 3)
29. Mala Polača: *kevara* (7, 5)
30. Žagrović: *kebara* (7, 3, 5, 4), *kevara* (7, 3, 4) (1a, 4, »stara prljava žena, koja ide uz pomoć štapa«)
31. Kosovo: *kebara* (7, 5)
32. Oklaj: *kebra* »dobacuje se ženama za ruganje u svađi«
33. Biočić: *kebara* (7, »nespretna, gadna«). *Kibla* (id.). Postoji pridjev *kebast* (veoma debela žena je *kebast*) i glagol *kevat* se »igrati se na ploče« (»kuglom od drveta gađaju se stupčići od drveta zvani cone«, objašnjava jedan ispitanik)
34. Miočić: *kebara/kevara* (samo 13). Debele, velike i tromе žene i djevojke su *karamaculje*, *dundare*, *dunde*, *dundurače* (debele noge i lice)
35. Siverić: *kebara* (3), (1a, 7)
36. Drnš: *kebara* (3) (sedam ispitanika) *kibl-a*, *-aša*, *-eša* (5) (7) *kèvati se* »što se *kevaš!* = što se činiš da radiš!«); jedna ispitanica *ke-bura* (3). Zanimljiv je izraz *kacavar-a*, *-etina* »prljava i debela žena«
37. Kričke: *kebara* (7, 5). Jedan ispitanik ima isto značenje za *kibla*, a drugi za *kacavara*. *Dundara* »debela, prljava žena niska rasta«
38. Trbounje: nema. *Kibla* (5)
39. Parčić (Bukovica): *kebara* (13) »govedo s velikim trbuhom«
40. Kistanje: *kèvara* »magarica«, »žena koja puno radi«

41. Ivoševci: *kebara* (7), *kibla*, *skibla* »debela, malena i nespret-
na žena«
42. Novigrad: *kèb ra*, *kèbretina* (5, 4, 3 »mrcina, lijena, prljava,
neuredna žena«), (9?); *kèva* (5, 4, 3); *kèvati* »raditi težak posao«
43. Pag (mjesto i otok): nema
44. Vir: nema. *Kibla*, *kiblasta žena* (7), *kibletina* (5, 7, 3)
45. Vrsi: stara *kèbara* (1a, 3) (stari ljudi govore), *kèbara* »čvrsta
žena, fizički jaka, debela, dobra za rad« (?), *kèvara* »magarica«. Ova
cura cili dan *kèva* = »teško radi«, Što si se *iskebrila?* — »zavalila kao
mazga«. *Kibla(ča)* (7) *kèbrovina* »suho meso (slabe) ovce«. Neki ljudi
u šali, gledajući stado sastavljeno od mršavih ovaca, kažu i takvim
(živim) ovcama: »Vidi ove *kèbrovine!*«
46. Nin: nema²⁴
Isp. i *kiblast*, -a »debeo, -la«, *raskiblati se* »razdebljati se« *kibla*
»sud za spirine ili za prljavu vodu«
47. Vinjerac: nema. *Kibla* »debela, neuredna, troma, prljava žena«.
»Makni se, *kiblo* jedna!« (isto što i »kravo«, »kobilo«, »mrcino« jed-
na!). *Kibleša* (m. r.)
48. Podgradina: nema. *Kevati* »tući«
49. Posedarje: nema
50. Smilčić: nema. *Kèvara* (13) »magarica«, »žena koja može mno-
go raditi«
51. Poličnik: *kèva* (3, 7)
52. Briševo: *kèbra* (1a, 5, 3), *kebretina* (id., augmentativ)
53. Zadar: nema. U predgrađu Stanovi: nema; *raskeljiti se* »ode-
bljati«
54. Preko: nema. *Kiblasta žena*, *raskiblala se* »odebljala je«, stara
kiblo!
55. Zemunik Donji: *kebra* »sušena bravetina«. »Mate, oš komad
kebre?«, *keva* kao magare »težak posao radi«
56. Benkovac: *kèvara* (7, 3), *kevati* »mnogo raditi«.
Mladi ljudi iz Benkovca i okolice ne poznaju je svi²⁵
57. Perušić (Benkovac): nema. *Kibla* »lijenčina, nespretnjaković«
58. Filipjakov: *kèbara*, *kèbara* »neuredna stara žena«
59. Biograd na moru: nema. *Kibla* »debela žena«
60. Pirovac: nema. *Kibla* »id.«
61. Vodice: nema²⁰
62. Zaton (Šibenik): *kèbara* (1a, 3, 4, 7)

²⁴ Lj. Maštrović, »Rječničko blago ninskog govora«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 3, (1957), str. 432 i d.

²⁵ Nije mi poznato što znači »*kevalice* Provićkinje« u nar. pjesmi koju je objavio V. Ardalić u »Naše susjede«, *ZNZO* 25/1, str. 189. Postoje dva sela Prović, jedno kod Bribirskih Mostina, a drugo između Biograda i Benkovca.

²⁰ F. Stojanov, »Prilozi poznavanju nar. govora u Tijesnome na o. Murteru«, *JF* 16 (1937), str. 158 i d., ne poznaje.

63. Šibenik: *kēbara* »žensko čeljade oružno, nezgrapno, korpu-
lentno i neuredno« (»miči se, *kebaro*« (5); »žena koja keba muškarce«
(9), »prostakuša«, »velika, krupna djevojka, što ništa ne radi, već po
ulici šljače, sumnjiva morala« (9). Jedan ispitanik ima *kēbara* (10)
»žena, koja voli ogovarati, praviti spletke« i dalje sinonim *lābara* (sic),
drugi je čuo, da žene u svadi govore jedna drugoj »*kēvarol!*«

64. Podumci (Mirlović): *kēva* »kobila«, »nemoralna žena«²⁷

65. Muć: *kēbara* »stara neuredna žena« (1a, 3)

66. Sinj: nema. Ne postoji ni *kibla*. *Raskebriti se* (?)

67. Dugopolje: *kebara* »stara žena što joj visi koža ispod vilica«

68. Trogir: Jedan ispitanik pozna *kevara*, a ne zna definiciju,
drugi niječe postojanje

69. Split: nema

70. Otok Brač: nema

71. Otok Hvar: nema, osim u štokavskom Sućurju, gdje se samo
jedan starac jedva prisjeća da je riječ *kebara* značila neurednu ženu.

72. Rogoznica (Makarsko primorje): *keva* »deformirana žena«

73. Baška Voda: *stara kebara*, *kebaretna* »stara krava« (poznata
je neki stari mesar, koji je decenijama kupovao robu na Zadvarju, jer
u B. V. skoro da i nema krava)

74. Zadvarje: v. br. 73. U Žeževici kod Zadvarja neka žena iz
plemena Škerića, umrla pred 30-ak godina, imala je nadimak *Kebara*

75. Lovreč: *kēbara* »junica«, »zdepasta djevojčica od 4 do 6
god.«; *kēba* »id.«

76. Medov Dolac: *kevara* (13)

77. Cista: *kevara* (13)

78. Prova: *kevara* (13)

79. Makarska: nema. U Velom Brdu kod Makarske neka starica
ima nadimak *Tebura* (sic)

80. Imotski: *kebara* (9) »žena ili djevojka kojoj je propao glas«,
(4, 12) »u svadi žene jedna drugoj reku, a znači nešto prijava, pokva-
reno, lažljivo i podlo«; — *kibla* »drvena posuda«, »krupna žena«

81. Poljica: *kevara* (13) »životinja — obično magarica — ako je
ćorava, šepava, olinjale dlake; nikad za ženu«, »na pazaru u kupovini
»*kevara* jedna!«

82. Ričice: *keba* »podao, šutljiv, povučen u se, ne ide na prelo,
sijelo, pazar i ne opija se«; »kokoš koja dugo stoji na gnijezdu i ne
snesse jaje«, usp. 2. 1. prez. *kebiš* (»Šta *kebiš?*« = »što si povučen?«
(u Imotskom *kibiš*)

83. Proložac: *kebara* (kao p. 80.). Ispod Šamatorje, na ulazu je u
P. Paklina gdje se kopa ugljen. Praznovjerni ljudi pričaju da tu noću
kopaju vještice zvane *kevre*, crne, rogate i repate

²⁷ Djelca L. Plepela, *Zagorke*, Šibenik 1931, i *Dalmatinke*, Zagreb 1925, pu-
na su narodnih riječi, ali je ne poznaju. Ne poznaje je ni J. Jurin, leksikograf
XVIII st., o kome v. M. Kosor, *Rad* 303 i 315.

84. Krivodol: *kevara* (13), rijetko. *Kevra* »vještica« (rijetko, starci)
85. Runović: *kebara* »žena koja je rodila mnogo djece i zapušta sebe i djecu«, »jaka žena, plodna, dobra roditeljica«, »krava«, »kobila«. Pozitivan prizvuk. (N. B.: spoj *kevara* + *kebara* = jaka + zapuštena)
86. Kamenmost: Dio koji ima vezu s Krivodolom *kevara* (13); dio koji je povezan bolje sa Zmijavcima, i Zmijavci, *kebara* (znači kao u Runoviću)
87. Glavina Donja i Gornja: *kevara* (13, kao Poljica)
88. Vinjani Donji i Gornji: *kevara* (isto)
89. Zagvozđ: *kebara* (9, 4, 12). Odatle prema Ljubušcome. Raščane ima *keba* »apatičan čovjek, povučen u se«
90. Podgora: nema. — *Kibla* »badanj«
- 91—93. Tučepi, Drašnica i Živogošće: nema
94. Brist: nema. — *Kebe* (pl.) »debeo trbuh«
95. Opuzen: *kēbara* (5) »nepokretno, tromo žensko čeljade, ne iz lijenosti, već iz fizičke konstitucije«
96. Bihać: *kēva*, *kēvica* (9). — Kad se netko kune, a sugovornik mu ne vjeruje, kaže mu: »*Kēbara!*«, tj. »Ne vjerujem ti, kletva ti ne vrijedi«
97. Banja Luka: *čipra* u svađi žena ženi, a znači »vještica«, »čan-grizljiva žena«.
- U okolici postoji izreka »Pojede *kebara* (= pas) burek!« (13)
98. Drvar: nema
99. Bosansko Grahovo: *kebara* (pogrdni izraz, ispitanik ne umije definirati). Postoji i *kiblara* (7; i muškarac)
100. Crni Lug: *kēbara* »psovka za neprijatnu ženu«, građa za *Rečnik SAN* koju je sabrala J. Bilbija 1952. god.
101. Sanski Most: stara *kebara* »žena koja uhodi, prisluškuje, vreba«. Čuvaj se *kebare*, ukebat će te (djevojka koja se želi udati ili prostitutka). Nema značenja 1a, 3, 7
102. Glamoč: *kēvara*, *kevarētina* (3)
103. Bugojno: *kēvulja* (sic) »mlada žena bez predrasuda«
104. Golo Brdo kod Bugojna: roditelji kažu *kēcerima* djevojkama koje urade nešto nelijepo »*kero* jedna!«, a neudate *kēceri* zovu inače *keva*
105. Livno:²⁸ *kīpra* »nezgodna, tuđa, nerado gledana žena od koje se zazire, dakle, s nekakvom manom«, »nekakovica«. Poznaju samo starci
106. Duvno: *keba* (kao p. 82). *Kibla* »badanj«. Postoji selo *Cēbara*, ARj. 1, str. 765 (?)

²⁸ N. Jenko (Eugen Matić), rodom iz Livna, u *Bosančice, pripovijetke iz hrvatskog pučkog života*, Zagreb 1923, ne upotrebljava je.

107. Prisoje: *kěba* »gnjusava, neuredna, debela žena koja nema ni dobra hoda, ni dobra reda; niti je oprana, niti roba na njoj dobro stoji... Ona *keba* — znaš, kakva je! Da je sve njezino polje, ne valja za ništa!« *čěva* »žena smlaćena i debela, koja nije okretna kao druge prave žene«

108. Lištica: nema

109. Rodoč kod Mostara: *kebara* (1a, 7), »Kod nas ima jedna žena od preko 100 godina, teška, voli pričati ironično, površno; zna se narugati. Pri korenju kaže se: »Nemoj ti biti kao ona tamo *kebara*«

110. Mostar:²⁹ *kěbara* »nezgrapna, krupna, neuredna žena, ne mora biti stara, nego u smislu *babetina* tj. lajava, jezička, lijena, neuredna, mlitava žena, mlađa ili starija«. Drugi izvjestilac kaže: »Većinom se kaže *velika kebara*, ne zna što da uradi, bez obzira na starost, npr. »Već *velika kebara*, a još nešto radi kao dijete«, »Kolika je *kebara* među djecom«; govori se nesrazmjerno razvijenim ženama: »Kolika je *kebara* (ili *kobila*)!« Roditeljski termin za lijenu, neposlušnu odraslu ženu bez obzira na dob; Isto je kad se kaže »Konju jedan« i »*Kebaro* jedna«; misli se na težak hod i debljinu; »*kebare* nisu svadljive. Ona je njenja (= šuti), ništa je se ne tiče. One su tutumrak, ne reaguju na vanjski svijet«. Jedan izvjestilac čuo i *kěbara* »krupna djevojka, nespretna u radu i pokretima«; »Gledaj je, čitava *kebara*, a ponavlja IV razred!«; netko pohvali mater *kčer*, a ova će: »Jest, već je prava *kebara*!«; »Već *velika kebara*, a ne zna to!«

111. Čitluk: *kebara* (1b) Kad se djevojčice od 7—8 godina igraju »stonoge«, »škole« itd., pa jedna među njima bude veća, od 10—12 god., reknu joj: »Idi ti, *kebaro* jedna, uzmi iglu pa pletil!«

112. Ljubuški: *kebara* (10, 8): »Ti vjeruješ onoj *kebari*!« Rijetko se čuje.

113. Čapljina: *kěbara* (kao Mostar, I izvjestilac). Ima i *kebura* (?)

114. Trpanj: nema.

115. Korčula (grad): *keberino* stara! (3, 1a)³⁰

116. Blato na Korčuli: nema

117. Mljet: nema

²⁹ M. Milas, »Današnji mostarski dijalekat«, *Rad JAZU* 153 (1903), str. 47 i d., ne spominje, začudo, ovako dobro potvrđenu riječ.

I. Zovko koji je god. 1892. u Ljubuškomu pisao *Uočetice* prema kazivanju sedamdeset kazivača iz zone Ljubuški-Mostar donosi riječ u »Vjeronanja iz Herceg-Bosne«, *ZNZO* 6/2 (1901), str. 299, u opisu čarolija koje vrše djevojke što se nisu mogle udati: »To sam slušao od starijih žena... to je bila kakva stara *kebara* (*babetina*)...« Isti pisac, o. c., *ZNZO* 6/1 (1901), str. 140, pogl. 6, piše o strašilima zvanim *kevre*, koje su grbave te su *skevrile* zube i koljena zajedno. Isp. ARJ. s. v. *skevrili* (hapax). S obzirom na magičnu moć koja se pripisivala *magarcu*, *kebra* vrlo vjerojatno potječe od *EQ(U)IFERA, isp. R. Marić, o. c., (8) i podatke iz Imotske krajine, p. 78.

³⁰ M. Moskovljević, »Govor o Korčule«, *SDZb* 11 (1950), ne poznaje je.

118. Mali Ston: *kèbara* »zla žena« (10)

119. Ston: nema

120. Trsteno: *kèra*; »Kèro jedna, što si učinila!« (5, 3). Riječ *kebara* (9) rjeđa je i u upotrebi samo kod starijih ljudi

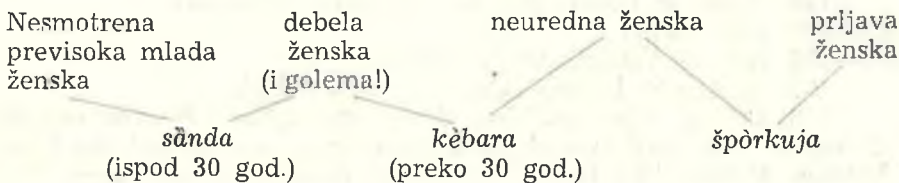
121. Osojnik: *kèbara*, *kèbara* (1a, 2). Neki mladić dao je definiciju »stara krava«

122. Mokošica: nema. Ne govori se ni u ostalim selima Rijeke Dubrovačke uz more

123. Dubrovnik: *kèbara*, ARj 4., 930, po svjedočanstvu P. Budmanija. L. Zore, »Dubrovačke tuđinke«, *Spomenik SKA* 26., Beograd 1895., 10, piše: »Kèra »bludnica« (a *kèrica* je resa na haljinama!). Turska riječ *kèra* i to je kuja, a za što je *kèrica* ne znam«

ARj 4, 936 s. v. *kèra* ima ova značenja: 1. resa, 2. kučka v. 1. *ker*. U naše vrijeme u Dubrovniku (samo kao psovka ženskome čeljadetu). P. Budmani; 3. *kéra* f. hyp. 1. *ker*. Zorinu i Budmanijevu etimologiju koja ne vodi računa o tome da *kèr* i *kéra* imaju i drugu akcenatsku strukturu i drugu areu, prihvatilo je P. Skok, »À propos du nasalisme et du rhotacisme roumaino-albanais«, *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju* II, Beograd 1925., s čim se ne bismo složili (v. niže)

Danas *kèbara* (augmentativ *kebarètina*, a čuje se i *kebarun* za muško čeljade) znači »starija ženska, koja je nezgrapno i neskladno građena« u pogrđnom smislu (može biti previsoka, nezgrapna te skoro i mršava, ali i niska i debela). Za neurednu i prljavu ženu postoje drugi izrazi (*špòrkujà*), ali to ne isključuje, da i *kebara* može biti neuredna. Za mladu nezgrapnu, preglomaznu žensku osobu u Dubrovniku se kaže *sànda* (»Ona djevojčica prava je *sanda*!«). *Sanda* može biti i mršava, ali velika i nesmotrena mlada ženska (»Jedna *sanda* mi je oborila dijete!«). Prema tome u Dubrovniku postoje ove semantičke korelacije:



Dubrovačko prezime *Kiprić*, ARj 5., 3; *Kipre*, I. Sindik, »Dubrovnik i okolina«, *SEZb* 38, Beograd 1926., 235, bit će od *Ciprianus* (hipokoristički oblik)

Za *kèrica* »resa«, ARj s. v., v. i M. Deanović, »Divergences entre les emprunts latino-romans en Dalmatie (de Raguse à l'île de Šolta«, *BSL* 39, 1, (1938), 36

124. Dubrovačka Župa: nema

125. Cavtat: *Keba*, *kebarina* »žena koja nije sposobna ni za šta«; »kada se zavade, onda jedna drugoj dobacuju »stara *kero*«, tj. kučak« (ovako izvjestilac, op. Ž. M.). Prezime *Kipre* (selo Grdoševina) bit će, kao gore, od imena Ciprianus s očuvanim velarnim izgovorom početnog konsonanta

126. Dunave (Konavli): *kembara* »šporka, šokava žena«

127. Gruda: *škēmbara* »žena koja se neuredno i čudno oblači« (m. r. je *škémbo*), pridjev *škembav*

128. Bosanski Šamac: nema (?)

129. Kotor-Varoš: samo muslimani upotrebljavaju *kēva* (8), *kēvara* »pokvarena cura«

130. Doboj: *kebara* »žena koja uhodi, vreba, prisluškuje«; Čuvaj se *kebare*, ukebat će te! (»djevojka koja se želi udati ili prostitutka«)

131. Zenica: nema (?); *kibra* »štap stara čovjeka«

132. Ričica (kod Zenice): *kēvara* »starija djevojka«

133. Travnik: nema (?)

134—146. U okolini Viteza, u selima Bukve, Sadovići, Lukac, Obrenovci, Lokvice, Sivrino Selo, Počelica, Večerska, Sinokos, Krušćica, Vranska, Kljaci i Zalete mladići staru djevojku zovu (stara) *kevara*; postoje i izrazi *kera*, *keva* (značenje kao u Bugojnu, br. 103)

147. Vareš: nema; prezime *Cipra*³¹

148. Sarajevo: *kēbara* »krupna djevojka, nespretna u radu i pokretima«, stara *kebara* (1a, 1b)

149. Blagaj (kod Mostara): *kēbara* (6); »*kēbara* i kobila — to je jedno te isto« (govori se o ženi)

150. Stolac: *kēbara* »zapuštena, neočešljana žena, može biti i mlađa žena«³²

151. Ljubinje: *kēbara* (kao Mostar, br. 110, prvi izvjestilac)

152. Gacko: *kēbara* »matora i mršava ovca«

153. Bileće: *kēbara* (1a, 3)

154. Trebinje: *kēbara* (kao br. 110, prvi izvjestilac)

155. Foča: nema

156. Bunovi: *kēbara* »blesast čovjek«

157. Miakovići: *kēbara* »blesav i ružan čovjek«

158. Čelebić (više zaselaka): *kēva* »djevojčica«, *kēvara* »starija djevojka«. Ovi izrazi upotrebljavaju se u skoro svim selima oko Foče. Prezime *Kebara* (oko Broda i Čelebića); *keblav*, *keblast* »glup«, *kebløv* »neotesanac«

159. Goražde: *kēbara* »lijena žena koja se izvali pa leži«

³¹ M. Žuljić, »Današnji vareški dijalekat«, *Šk. Vj.* 15 (1908), str. 36 i d., ne bilježi refleksa od CAPRA.

³² S. Burina, »Otkud romanizmi i dubr. dijalektizmi u stolačkom govoru«, *Naš jezik* 5 (1937), str. 215 i d., ne spominje je.

160. Piva: *kēbara* »matora i mršava ovca«;³³ *kēra* »žensko dijete dok se ne zadjevoji«; Danica je opet rodila *kēru*
161. Uskoci: *kēra* »lovačka kuja; puštena je, ne vežu je«, fig. »nevaljala žena«, *kēruša* »mlada kučka«
162. Žabljak: *kebara* »žena odvratna, ružna, debela, uvijek govori, svadljiva«
163. Banjani (Nikšić): *kēbara* »slaba, mršava ovca«
164. Titograd: nema
- 165: Oblast Vasojevića (okolina Andrijevice): *kīpra* »mršav pas što ne laje, napušten«; *kīpro* jedna »riječ od milja muškarcu«, *čīprāna* »živahna, mlada djevojka« (nije pejorativ!)
166. Cetinje: nema
167. Njeguši: *kebera* (1a, 2)
168. Zalazi: *kebera* (1a, 2)
169. Čeklići: *kebera* (1a, 2)
170. Hercegnovi: *kēbara* (1a, 1a koja je u mladosti bila 9)
171. Risan: *kebara* (3); Kako si, stara *kebaro?*³⁴
172. Perast: *kebara* »propalica, ništavčina, neznanica, ženetina, ružna baba«; Muči, stara *kebaro!*
173. Dobrota: *kebera, kebara* (1a)
- 174: Kotor: nema. Pred 50 godina čulo se *kebara* (1a)
175. Muo: *kebera* »O, *kebera* stara da mi kaže!; E, stara *keberina*« (reče se, kad učini nešto, što njoj staroj ne pristoji, tj. mudruje); »Jao, što mi se nakitila, *keberina* stara!«
176. Prčanj: *kebera/kebara* (1a, 2) »To je jedna *kebera*«
177. Stoliv: *kebera* (1a, nesposobna za svaki smišljeni rad) »*Kebera* stara, a ne zna ni sama!« (i još druge hoće da uči)
»*Kebero* stara, što bljutiš. Nogama si u grob!« (reče se i muškome i ženskome bez izmjene)
178. Tivat: *kera* »babetina« (2)
179. Krtole: *kebera stara* (10) »intrigantica«
180. Grbalj: *kebara*. »Vidi staru *kebaru*, pa se hvata mlađih« »matora žena, koja se pravi mlađa«
181. Bar: nema

*

Osim navedenih dobio sam još i ove podatke bez preciznije lokacije:

³³ A. Šaulić, »Prilog leksici narodnih govora«, *Naš jezik* 8, N. S. (1957), str. 169 i d., ne bilježi je iako je od Plevlja do Pive, ponajviše oko Durmitora, skupljala stočarsku terminologiju.

³⁴ Neki Risanac, dugo nastanjen u Mostaru, poznaje značenje (1a): »Stara *kebara*, prošlo joj je vrijeme; kad žena hoće da se pravi mlada, a nije.«

182. Bosna i Hercegovina: *kèbara*. Epitet starom ružnom žen-skinju. »Stara *kebara*, još misli da je mlada!«, Veljko Radojević, »Zbirka reči iz B. i H.«, *Rečnik SAN*

183. (?) »Eto *kebare!* Plaše malu djecu.« »Riječ je inače u prostom govoru, kad se hoće da naruži koja starica, primjenjuju je žene«, Vladan Arsenjević, »Zbirka reči, 1881—1900 g.«, *Rečnik SAN*

184. Hercegovina: T. Čekrdeković, bibliotekar VPŠ u Zrenjaninu, rodom iz Kotoru, čuo je od dvaju Hercegovaca, nastanjenih u Zrenjaninu, da riječ *kebara* upotrebljavaju u smislu »mršava, starija žena, neugledne spoljašnosti, možda ružna«. Kao sinonim izgovorili su *džogara* i *džora*. Riječ *kebara* asocijali su s glagolom *ukebati*. Isp. *ARj* s. v. *džora* »mršava svinja« (i kao uvreda), *džoganja* (N. B. *džogara* nema) »gola kost od gnjata u vola ili u konja«.

Dragocjeno bi bilo znati iz koga su mjesta ovi ljudi

185. Benešić ima *kèva* f. u Posavini »djevojka«; *Id.*, *kevica* »šiparica«. *Rječnik Maticā* ima *kevica* (»a mi nedozrele *kevice* valja da čitamo uvijek Andersena«, Nehajev; »a pjesnik naivno-rafiniranih *kevica* i djevojčica u pubertetu . . .«, M. Begović) što odgovara značenju »jeune fille (de 14 à 17 ans)«, v. J. Dayre - M. Deanović - R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Zagreb 1956, str. 219, s. v. *kèvica* f. reg. Riječ je živa u zagrebačkom žargonu. Ova riječ bit će diminutiv od *kèva* koja je mogla doći u Posavinu s p. 96, 102—103, 132, 134 i drugih mjesta, gdje je danas nema, u doba seoba uzrokovanih evakuacijom austrijske vojske u doba ratova krajem XVII stoljeća.

II

Na studiranom području od 181 obrađenog lokaliteta nešto preko polovice imaju refleks od CAPRA (oko 100 mjesta). Ponegdje (npr. u punktovima br. 9, 29, 50 i dr., poznat je jedino paronim *kevara* koji na drugim mjestima često živi uporedo s *kebara*. Rijetko su ti izrazi sinonimi (npr. na p. 8). U velikom broju punktova, od 13 do 60 (svi u sjevernoj Dalmaciji) i inače sporadično (npr. na p. 80, 90, 196; u srednjoj Dalmaciji i graničnim oblastima) postoje razni oblici leksema *kibla*. Njih ima sigurno više nego što sam uspio utvrditi.

Sinkrona analiza materijala iz stotinjak mjesta kod kojih postoji velika vjerojatnost ili apsolutna sigurnost da se u njima sačuvao neki refleks od CAPRA pokazuje u obilju raznih formi (zajedničkih imenica, toponima, antroponima, glagola i pridjeva) tri osnovna tipa:

1. Forme koje su najbliže romanskom uzorku, tj. koje se nisu produžile sufiksom i još sadrže grupu *-pr-*, češće *-br-*, iznimno samo *-ra*.

2. Forme koje su sufiksirane (-*ara*, rjeđe -*ura*, -*era*) i one od njih izvedene (-*ar* + -*ina*, -*er* + -*ina* i sl.).³⁵

3. Forme koje su vjerojatno nekada imale sufiks, ali su došavši na periferiju hercegovačkog dijalekta, gdje sva (ili nijedno) značenje sufiksa -*ara* nisu poznata, desufiksirane te sada završavaju na -*ba* (-*va*). Istu su sudbinu doživjele neke forme koje su u doba migracija prenesene na teren dubrovačkog poddijalekta i mlađeg ikavskog dijalekta.

Isp. za 1) punktove: (Zagreb), 4?, 7, 19 (samo jedna potvrda), 32, 42 (Novigrad je sačuvao starinačko stanovništvo najvećim dijelom!), 45, 52, 55, 97, 105, 120, 123, 125, 178; nadimke na p. 12, prezime u p. 147, bilješke 19—22 i sve slučajeve gdje danas imamo *kibla*.

Vrlo je vjerojatno da su iz Zadra,³⁶ dok je još bio pretežno dalmatskog jezika, okolni Slaveni posudili u više navrata naziv **käpra*, **kebra*. Romanski glas ä su Hrvati supstituirali svojim *jatom* (ē) koji se u kasnijim stoljećima na nekada kompaktnom ikavskom području razvio, preko zatvorenog e u i. O tome nam svjedoče oblici *kipra* (možda u XVIII stoljeću živ kod Slavenskog Broda), vjerojatno banjalučko *čipra* i neka citirana prezimena. Izvanredno je važna i vrijedna daljih ispitivanja činjenica da na krajnjem jugu imamo u Vasojevićima (p. 165) oblike *kipra* i *čiprana*. Oni podsjećaju na relikte iz nekada ikavskih zona, a drugi i na veljotski *kapraina* »koza« od CAPRINA. O nastavku -*ina* usp. W. Meyer-Lübke, GRS II, 494 i G. Rohlf, HG III, 303—305. I bolje potvrđeni oblici s izvršenom sonorizacijom, rezultatom dalmatsko-mletačkog miješanja, danas su također otoci u izumiranju u moru hercegovačkih formi sa sufiksom -*ara* i njihovih perifernih izdanaka.

Sačuvano nam stanje pokazuje, da je u mnogim krajevima oblik *kipra* (*kebra*) dugo živio uporedo s drugim pogrđnim izrazom *kibla*, koji kao da ima centar iradijacije na otočju oko Zadra [isp. još i Silba: *kibla* »marš, *kiblo* jedna!« »vele teta teti kad se ljute, kad hoće jedna drugu osramotiti«; *nakiblati* »natrpati« (mnogo kruha u kavu)], gdje je i danas bogato zastupan. Taj je izraz, kako se vidi iz naše građe, poprimio skoro sva značenja, već prema mjestima, koja može imati refleks od CAPRA u tom kraju, pa je od prvobitnog fig. značenja »debela žena (kao *kibla*)« postao sinonim od *kipra* i s vremenom ga gotovo svuda istisnuo kao motiviraniji. Naravno da je i on, u selima daleko od vlastite zone, a u sukobu s hercegovačkim refleksima

³⁵ Usp. T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1931,² -*ara*, str. 264, -*jara*, str. 291; A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* I, Heidelberg 1914, str. 235, 244 i 274. Ne spominju -*era*, za -*ura* v. A. Belić, *JF* 22 (1957-58), str. 135.

³⁶ Ž. Muljačić, o. c. (4), str. 134 i d.

našega leksema, doživio promjene, bilo dobivši sufiks, ili semantičkim oslonom na lokalnoj jezičnoj svijesti bližega leksema (isp. p. 26, 27: *glib-ara!*, 28 i dr.).

Od latinskog EQ(U)IFĒRA »divlja kobila«, »divlja magarica«³⁷ mogao se razviti oblik **kevra*, od koga bi mogla biti prezimena *Keвриć* i, sa sufiksom *-ura*, *Kivurić* (bilj. 22), a možda i *kevra* »vještica« (bilj. 29). Kako je u dalmatskom grupa *-br-* neodrživa zbog konvergencije s mletačkim gdje ova daje *-vr-*, moguće je, da je do konvergencije dviju etimološki različitih riječi i do njihove homonimije došlo u Zadru, dok je u njemu bilo dalmatinskih Romana. Otuda se ta zbrka prenijela i na teren u okolici. Ipak, ima punktova, gdje se oblici još dobro razlikuju, npr. *Vrsi*, gdje su oba dobila štokavski sufiks *-ara*, samo što, kako se čini, smisao od *kevara* prevladava; v. i p. 85 (Runović) i 86 (Kamenmost).

I letimičnim uvidom u građu vidi se da su oblici na *-ara* raspoređeni kompaktno u čitavoj Hercegovini i zoni oko Imotskoga, dijelu Boke kotorske i uz granicu NR Crne Gore. Stanje u Bosni mnogo je zamršenije. Centralna Dalmacija na trokutu Sinj—Split—Makarska izuzetno pozna leksem. Zanimljivi su punktovi sa *-era* (Korčula i najveći dio Boke kotorske). Što se tiče teritorija nekadašnje Dubrovačke Republike, *kebra* nije nigdje očuvano, a *kera* (p. 120, 123), danas u izumiranju, nastavlja ga preko **kevra*. Isp. smisao pod 120. Naravno, jezična svijest našega vremena ne vidi etimološke veze s *kebara*, koja je riječ u Dubrovniku, kroz XIX st. jače izloženom hercegovačkim utjecajima nego konservativni Cavtat, »Rückwanderer«. Cavtatsko *keba* pokazuje desufiksaciju hercegovačkog oblika, a *kebarina* kompromisno rješenje. Konavoski oblici (š)*kembara* pokazuju, svojim *m*, da su u vezi s nekom stranom riječi.³⁸ Oblici na *-ura* (p. 36, možda 79, i 113) trebalo bi da se studiraju u vezi sa sufiksom *-ura* na terenu našega jezika za što nema predradnji.

Veliki pokreti stanovništva u XV i XVI stoljeću, toliko značajni u povijesti našega jezika, pronijeli su oblik *kebara* (dobiven od **kebra* + *-ara* > **kebrara*³⁹ disimilacijom) zatečen na potezu Dubrovnik—Trebinje—Foča—Goražde, staroj trgovačkoj magistrali dubrovačkih trgovaca, daleko u smjeru SZ. U samom Dubrovniku bit će da su riječ potisle novije i ekspresivnije talijanske posuđenice (isp. u dubrovačkim komedijama XVI i XVII st.: *lisubeta*, *lankroja*, *riboda* itd.).

³⁷ V. ovdje bilj. 8.

³⁸ V. bilj. 13.

³⁹ Sufiks nikako nije mogao nastati u dalmatskom, jer bi onda hrv. releks protoničkog *a* bio *o*, kao npr. *Copara* (a. 1333), čitaj *Kopara* (od **Copar(i)a*) kod Trogira. Isp. I. Popović, »Balkanlateinisches A im Südslavischen und Albanischen«, *ZrPh* 76 (1960), str. 219 i d.

Jasno je, dakle, zašto refleks od CAPRA nije jače zastupan u Crnoj Gori: pokreti protiv glavne struje bili su veoma neznatni. Uto-liko su zanimljiviji primjeri u kraju oko Durmitora, posebno pak *kipra* i *čiprana* u Vasojevićima. Istočna Bosna nije bila na pravcu migracije pa je u njoj naš leksem rijedak.⁴⁰

Konačno, oblici iz treće skupine koji su izgubili sufiks nalaze se u krajevima gdje su se održali starinci ili na periferiji hercegovačkog dijalekta gdje je još osjetan predmigracioni supstrat. Isp. p. 1, 42, 51, 64, 72, 75, 96, 106, 107, 134—146. Oblici s *-v-* (*kevara*, *kevulja*, *keva* i sl.) ili su ostaci starije posuđenice *kev(a)ra* ili mogu biti plod kasnijih manjih seoba koje su se vršile okomito na pravac pružanja glavnoga dinarskog bila. Isp. p. 72, 81, 84, 86—88 u Dalmaciji i p. 102, 103, 134—146, 158 u Bosni.

Semantička analiza ukazuje na nesumnjivo opravdanu postavku suvremene strukturalne semantike da i značenja pojedinih riječi zavise od strukture čitava leksika.

Ako svu građu podijelimo na dvije zone (I, p. 1—64; II, p. 65—181) analiza statistike zastupanih značenja i nijansi značenja vidno ukazuje na zavisnost nekih značenja od lokalnih sinonima i paronima. Neka su značenja specificum svoje zone gdje su u apsolutnoj većini.

Značenja 4, 7, 11, 12 jača su u prvoj zoni, dok su ona 1, 2, 6, 8, 9, 10 jače zastupana u drugoj zoni. Gotovo su podjednako zastupana prema zonama značenja 3, 5 i 13. Računajući vodili smo računa da je u prvoj zoni mreža punktova gušća.

Osobito su zanimljiva značenja koja su bliža prvobitnom roman-skom (npr. na p. 45, 55, 152, 160, 163). Kako se očekivalo, nije bilo nigdje neugodne polisemije: nema primjera da bi *kebra* značila »kozu« jer za to nije bilo potrebe. Posuđenica se upotrebljava ili za neku posebnu vrst ovce (N. B., u srednjem vijeku ovaca je bilo vrlo malo!), odnosno za neku drugu slabu, mršavu, bolesnu životinju, ili za sušeno meso, ali najčešće u figurativnom smislu. To je i u skladu sa »zakonom« semantičke bifurkacije i principima »ekonomije« u jeziku.

Najvažniji prijelaz smisla »koza«>»žena raznih negativnih svojstava« nezamisliv je bez situiranja raznih refleksa od CAPRA u

⁴⁰ V. I. Brabec, »Die Mundart von Dubrovnik«, *Die Welt der Slaven* 5. (1960), 1, str. 45 i d. Hercegovačke mase kretale su se što je za nas važno, napravivši brešu u starinačkoj istočnobosanskoj formaciji na potezu Trebinje-Jahorina pl., terenom koji je bio snažno akulturiran jezičnim posuđenicama iz Dubrovnika različite starosti. Isp. i M. Pavlović, »Dijalektološki atlas i problematika srpskohrvatskog jezika«, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 4 (1959), str. 165 i d.

konkretnu simbiozu i dvojezični ambijent. Pri tome je važno što neki kraj smatra manom.⁴¹ Obalska area fig. smisla slav. riječi *koza*, *kozurina*⁴² na to ukazuje. Ali, kad je riječ *kebra* prekinula pupčanu vrpču sa tlom na kom je nikla i našla se u jednojezičnim sredinama, ona se, kako smo vidjeli na brojnim primjerima, nužno morala prilagoditi ne samo fonološkom i morfološkom, nego i semantičkom sistemu govora u koji je ušla ili propasti.⁴³

Mislimo, da je pretežnost nekih značenja u I, odnosno u II zoni u vezi sa zatečenim riječima; u II zoni ima dosta neutralnih značenja (1b), zato se riječ često pojačava atributom *stara* i drugim sufiksom *-etina* i sl.). Ako znamo da je druga zona bila u svom većem dijelu pod utjecajem islamske kulture, onda ćemo shvatiti zašto je tu brojno značenje 6. Nemoralna, zla i lajava žena može se nazvati i *kučka*; vidjeli smo kako se krajnji refleks CAPRA > *käpra* > *kebra* > **kebra* > (hrvatskosrpski) *këra* približio formom, a potom i sadržajem refleksu ženskoga roda od CANE > *cäre* > *kêr*, *këra*, što je zavelo u zabludu ne samo narod nego i neke lingviste. Držim stoga da će se prevladavanje značenja 9, 10, a potom i 8 (usidjelice su »grintave« i »lajave«!) u II zoni moći ovako objasniti. Veoma često značenje 1, 2, poznato objema

⁴¹ U Dubrovniku (a analogno i drugdje gdje je vršena simbioza) postoje šest teoretskih mogućnosti:

1. Prijelaz *koza* (životinja) > fig. »nevaljala žena« izvršen je najprije u ragužejskom govoru Dubrovčana.

2. Isti prijelaz izvršen je najprije u slavenskom govoru Dubrovčana.

3a) Slaveni su posudili izraz *kebra* (dok je značio samo životinju), dok i njima *koza* znači samo životinju.

3b) Isto, ali kad im *koza* već ima figurativno značenje.

4a) *kebra* je u času posudbe već u ragužejskom imala figurativno značenje, a slav. *koza* je značilo samo životinju.

4b) Isto, ali kad je hrvatskosrpska riječ *koza* već imala fig. značenje.

O semantičkom »zakonu repartacije sinonima« isp. S. Ullmann, *Principles*, str. 81 i d.

Isp. još dubrovački izraz *kozica* »djevojčica«, »kućna pomoćnica« sve i da nije sigurno da li ima veze s albanskim slavizmom *kocë* (I. Popović, »Studi etimologički montenegrini«, *Ricerche linguistiche* 4, (1954), str. 145.

Možda je i »psovka starom ženskom čeljadelu« *hëdoroga* f., Dubrovnik i Pelješac, *ARJ*, II, str. 691, iz iste sfere pojmova u vezi s *kozom*, koja rogovima »hrda« (= tuče); Isp. i stih I. Đorđevića »Kozo grda i rogata«, prema izdanju F. Kurelca, *Runje i pahuljice*, Zagreb 1886-88, str. 19 dodatka.

⁴² Moguće je da je hrv. *koza*, stekavši u simbiozi fig. značenje, djelovao na doseljene Mlečane koji su naučili naš jezik.

⁴³ Ti su nam sistemi vrlo slabo poznati. Bilo bi pogrešno misliti da će lingvistički atlas riješiti sve probleme. Stoga će se geolingvistički rad, osnovan na podacima iz Atlasa, moći plodno razvijati samo ako se izrade potpuni rječnici pojedinih naših govora.

zonama, razumljivo je ako se zna da je koza ružna, »bradata« i rogata životinja. I druge njene osobine (neugodan miris, neskladnost tjelesnih oblika, nediscipliniranost (»kozy divlja!«; isp i fig. izraz »krotke ovčice«) zaokupljale su maštu naših dvojezičnjaka.

Danas⁴⁴ je teško reći, bez dokumenata, kojim su se redom razvijala pojedina značenja. Vjerojatno je, da su značenja pod 13 posuđena najprije, a da su se kasnije, iz dvojezičnog ambijenta proširila 1—7, dok bi ona pod 8—12 bila iz navedenih razloga najkasnija. U kasnije doba, kad se na prvotno značenje sasvim zaboravilo, riječ *kebara*, po svom glasovnom obliku također vrlo ekspresivna, barem dok nije postala obična, mogla je postati univerzalan pogrđan naziv na bilo koju negativnu vrstu žena. To je veoma razgranalo njezina značenja, uz »glavna«, javilo se i mnogo »sporednih«, ali to je u krajnjoj liniji bilo uzrokom i njezine dekadencije. Naziv, ugrožen polisemijom, dobio je za konkurente čitav niz ekspresivnijih i motiviranih sinonima. Pred nekima je davno uzmaknuo, a pred nekima uzmiče u naše dane. U gradovima (osim Mostara) već je davno arhaizam, a i u selima, gdje se nije uspio morfosemantički osigurati, odbrojeni su mu dani.

Ž. Muljačić: LES PÉJORATIFS SERBO-CROATES D'ORIGINE ROMANE
(QUELQUES REFLETS DE CAPRA DANS LES DIALECTES SERBO-CROATES)

R é s u m é

L'enquête entreprise par l'auteur dans 181 localités a donné les résultats suivants: Dans la Dalmatie du Nord et les provinces limitrophes les formes *kěbara* (plus rarement *kěbura*) ont refoulé les reflets les plus anciens *kipra*, *čipra*, *kebra* etc. Dans les zones les plus avancées du dialecte »istočnohercegovački« aussi bien que dans les domaines du dialecte »mlađi ikavski« les formes nouvelles ont subi la désuffixation (*kěba*, *kěva*, *kěba*, *čěva* etc.). Le triangle Split-Sinj-Makarska au centre de la Dalmatie centrale ne connaît pas en général les reflets de CAPRA.

⁴⁴ Trebalo bi imati, za svakih 50 do 100 godina, onomasiološke karte za svih 12 značenja našega leksema i poznavati dozu afektivnosti tih naziva. Osim toga trebalo bi znati udio autohtone riječi *koza* u pejorativnoj upotrebi u vezi s upotrebom drugih izraza sličnoga porijekla: *jarac*, *krava*, *vo*, *kučka*, *pseto*, *kuja*, *keruša* itd., jer se i tako fluidne stvari kao što je smisao dađu strukturalno proučavati. Na žalost, ono što ARJ. ima s. v. i suviše je malo.

Les îles (à l'exception de la ville de Korčula et du village Sućuraj) ne connaissent ces emprunts non plus. Dans la Dalmatie du Sud l'emprunt ancien *kěra* < **kevra* est en pleine retraite devant les formes suffixées. L'auteur n'a pas pu trouver aucun reflet de CAPRA en dehors du territoire entre l'Adriatique et une ligne unissant Crikvenica, Banja Luka, Dobož, Foča et Bar.

L'auteur est d'opinion que la forme ragusaine (romane médiévale de Dubrovnik) *kebra* aussi bien qu'une forme semblable non identifiée du roman médiéval de Kotor aient irradié dans l'arrière-pays de ces villes au 14^{ème} et au 15^{ème} siècles lors de la slavisation en phase finale. Les Slaves auraient ajouté à l'emprunt leur suffixe augmentatif *-ara*. C'est la forme *kebara* (issu de **kebrara* par dissimilation) qui a eu une forte expansion en direction NO. Les ondes migratoires des parlants štokaviens l'ont porté jusqu'à la Lika et les environs de Zadar. Dans cette région-là se trouvaient les aires des emprunts romans:

- 1) *kipra*, qui provient d'une forme du roman médiéval de Zadar (**kāpra*);
- 2) *kebra*, reflétant une forme moins ancienne (**kebra*).

Chemin faisant les formes provenant de l'Herzégovine avaient rencontré aussi les reflets d'EQUIFERA > **kevra* (+ *-ara* = *kevara* »ânesse«, »femme forte qui peut travailler comme une bête de somme« etc.) qui occupaient autrefois, à ce qu'il semble, une aire très étendue. Ainsi s'expliquent les contaminations morphosémantiques très intéressantes qu'on trouve dans toute la zone où les migrations eurent lieu, spécialement dans les environs de Knin, Zadar et Imotski.

Entre les 13 nuances de sens les plus importantes, celles qui rappellent le plus le sens originnaire sont extrêmement rares. Le plus souvent, les emprunts signifient »femme désagréable« avec une ou plusieurs qualités négatives. Les autres significations, en particulier certaines nuances non péjoratives peuvent être expliquées seulement si l'on prend en considération les collisions complexes des synonymes, des homonymes et des paronymes dues à la diffusion de cet emprunt très expressif mais immotivé qu'on tâchait d'intégrer aux systèmes lexicaux locaux dans le territoire monolingue serbo-croate.